

Badr Shakir Al-Sayyab and the Transition from Romantic Poetry to T. S. Eliot's Modernist Poetry based on the French School of Comparative Literature

Rouhollah Nematollahi¹

1. Assistant professor and faculty member of the Department of Foreign Languages, Faculty of Literature and Humanities, Shahid Bahonar University of Kerman, Kerman, Iran. Nematollahi@uk.ac.ir

Article Info

ABSTRACT

Article type:
Research Article

Article history:
Received:
31 May 2023
Received in revised form:
3 August 2023
Accepted:
8 August 2023
Published online:
22 September 2024

Keywords:
Modern poetry, Eliot, Al-Sayyab, influence, myth, Wasteland.

The present study examines Eliot's influence on the poetry of the Iraqi poet, Badr Shaker Al-Sayyab. The main question of the research is which intellectual origin of Eliot's thoughts has influenced Al-Sayyab's works, and what is T.S Eliot's expressive and imaginative influence on Al-Sayyab's poetry? The research method of the present research is descriptive and analytical and the comparison of signs and its theoretical framework is based on the comparative theory of influence of the French school of Claudio Guillen in "The Aesthetics of Literary Influence". According to Claudio Guillen's theory, literary influence gives birth to other literary works and literature produces literature. The results of the study show that under the influence of Eliot's thought, al-Sayyab turned away from romantic poetry and became an adherent of modernist poetry. Thus, he turned to themes similar to those of Eliot's poetry and therefore his poetry reflects the despair and hopelessness that prevailed in Iraq and describes Iraq as a wasteland which is reminiscent of Eliot's wasteland; Al-Sayyab indirectly criticized the dictators and autocrats of Iraq, and like Eliot who condemns unreal cities that lack humanity in his poems, al-Sayyab too condemned Baghdad as an unreal city that is a wasteland and without water that nothing will grow from it, as Eliot believes that nothing will grow from the waste land. In the field of expressive effects or imagaries, under the influence of Eliot, through the artistic use of the myth of Tammuz and Ishtar, Al-Sayyab attacked the causes of the Arab wasteland. Influenced by Eliot Al-Sayyab, used Eliotique metaphors like personification of night to show the tangible dominance of darkness over light, the same method used by Eliot in depicting the chaotic and dark situation of the wasteland. Although Eliot influenced Al-Sayyab, Al-Sayyab's poetry is not an imitation in any way, and he wrote poems that make Eliot's influence seem insignificant.

Cite this article: Nematollahi, Rouhollah. (2024). "Badr Shakir Al-Sayyab and the Transition from Romantic Poetry to T. S. Eliot's Modernist Poetry based on the French School of Comparative Literature" *Journal of Lyrical Literature Researches*, 22(43), 243-260. <http://doi.org/10.22111/JLLR.2023.45810.3169>

Extended Abstract

1. Introduction

Discovering the connection and influence of literary texts doubles the pleasure and beauty of reading and criticizing it. Comparison may be used to show affinity, tradition, or influence. The popularity and acceptability of Eliot's poetic style and thought among many Eastern and Arabic-speaking writers due to the translation of his poems cannot be hidden. In recent years, due to the popularity of Eliot's poetic style among readers and writers, many Arab-speaking contemporary poets and writers have expressed their fascination with Eliot's thought and poetic style. Poets like; Nazzul Malakeh, Al Bayati, Adonis, Boland Al Haydari, Abdul Sabour, Tawfiq Sayegh, Yusuf Al Khal, and especially Badr Shaker Al Sayyab, in their literary works and poetry, expressed their fascination with Eliot's thought and poetic style, sometimes by translating some of his poems, sometimes by composing a work or a speech about Eliot (Allaq, 2009: 70).

2. Research Methodology

The research method and type of the current research is descriptive and analytical which places emphasis on matching signs and is based on the comparative theory of influence of the French school of Claudio Guillen in the article "The Aesthetics of Literary Influence". According to Claudio Guillen's theory, literary influence creates literary works and literature produces literature. What Guillen considers as an influence is either a conscious borrowing from another poet or a reflection of an earlier poet that the late poet himself is unaware of. Regarding the reflection of the influence of the former poet on the later poet, it should mention the set of elements preserved in the mind of the later poet. What Ferdinand Brontër once called "the almost infinite field of comparative literature" (quoted in Guillen, 1971: 18) certainly requires the use of not one method, but several, since the vast array of phenomena it covers lends itself to more than one theoretical model.

Claudio Guillen distinguishes between influence and parallelism. He considers the effect as an important and recognizable part of the origin of the artistic work. He says about the intention of comparative studies, "discovery of influence does not change the value of a poem; rather, the study of the influence tries to make a value judgment and does not seek to measure the reality (Guillen, 1971: 19). Literary researcher and critic must evaluate the performance or influence of the early poet on the later poet (Ibid).

3. Discussion

The main problem of the research is to find out if Al-Sayyab is close to Eliot and was influenced by him? The hypothesis of the research is that Al-Sayyab was influenced by Eliot, so this research aims to show the limits and gaps and why Al-Sayyab paid attention to the American poet. Al-Sayyab's following of Eliot, considering his innate talent and genius and familiarity with the English literature and the significant translation of Eliot's poems, shows that research in this field needs more reflection and scrutiny. The discussion includes the following themes and topics:

3.1. Representation of despair and hopelessness in the poetry of Eliot and Al-Sayyab

In Eliot's thinking, desperation and despair surges (Eliot, 2009: 53). Al-Sayyab, inspired by Eliot's *The Waste Land*, in the poem "The City of Sinbad" is disappointed and hopeless about the chaotic situation of his country and believes that even Adonis, the symbol of the revival of nature in Greek mythology, cannot restore life to Iraq.

3.2. Reflection of the Theme of the River

One of the similar poetic themes that is reflected in Eliot's poem and influenced by him in Al-Sayyab's poem, in order to represent the decline of society and the desperate man today, is the use of the theme of the river.

3.3. The Theme of Unreal City

In the poem *The Waste Land*, Eliot uses the theme of the unreal city for big cities, where there is no trace of humanity, purity and innocence. In line with this modernist attitude, Al-Sayyab's view of Baghdad originates from this watershed. Influenced by Eliot, he considers Baghdad to be a wasteland. In Al-Sayyab's thinking and attitude, Baghdad, like western cities, is on the verge of decay and destruction.

3.4. A Symbolic Reflection of Myth

The symbolic and symbolic use of similar myths is one of the areas where the influence of Eliot's attitude and poetic style on Al-Sayyab can be clearly shown. Influenced by Eliot, Al-Sayyab draws upon myths in every part of his poetry, which somehow have been indigenized in his thought and attitude with a slight change in nature.

3.5. Personification of the Night

Personification of the Night is one of the themes that Eliot used in his poem and likewise under the influence of Eliot, Al-Sayyab makes use of the same literary device. This personification of the night in both poets shows the victory of darkness over light. In Eliot and Al-Sayyab poems darkness permeates. If we study Al-Sayyab's poetry, we see that he personified the night like Eliot.

4. Conclusion

Eliot's intellectual and expressive effects on the poetry and thought of al-Sayyab are clear and obvious. In the field of intellectual effects, following Eliot, Al-Sayyab's poem took on the color and smell of philosophy, and like Eliot's poem, it expressed the despair and hopelessness of this Iraqi poet. Following Eliot, Al-Sayyab used the absence of water to describe despair and despair, and used water as a motif like Eliot. He paid attention to the Wasteland of Eliot and found it the best metaphor to describe his motherland, and in this way, by indirect expression, he seized the opportunity to criticize autocracy, hunger, thirst, pressure, and political suffocation in Iraq. In his poems, this Iraqi poet used the theme of an unreal city for Baghdad, where there is no trace of humanity, purity and innocence. Under Eliot's influence, Al-Sayyab paid attention to Eliot's objective correlative, according to which, the poet should refrain from direct expression of feelings. Therefore, Sayyab tried to avoid direct expression of feelings. In the field of expression and imagery effects, under the influence of Eliot, through the artistic use of the myth of Tammuz and Ishtar, Al-Sayyab attacked the causes of the Arab wasteland; just like Eliot, who criticized the causes of the Western wasteland after the First World War. Al-Sayyab, like Eliot, used myth and referred to the myth of the Sphinx, an Egyptian symbol, to depict the atmosphere of death. The use of myth of Tammuz and Ishtar allowed al-Sayyab to criticize the political tyranny and corruption associated with urban life in Iraq and, by implication, the Arab world. Al-Sayyab has been influenced by Eliot, but his poetry and thought are his own, and this influence does not in any way indicate his complete indebtedness to Eliot, and he has written poems that are unique in their own way using his taste and thought. Eliot's influence is just in these few poems out of the thousands of Al-Sayyab's poems that we examined, and his diwan is a product of Al-Sayyab's own imagination.

5. References

- Abrams, M. H. (2005). *A Glossary of Literary Terms*. Boston: Thomson, Wadsworth publication.
- Alag, F. (2009). *The concept of Poetry* (from the point of view of pioneer Arab poets), translated by Hossein Seyyedi. Mashhad: Ferdowsi University Publications.
- Alonso, L. P. (2021). "T. S. Eliot and the Question of the Will in The Waste Land". *Interdisciplinary Literary Studies*, Vol. 23, Issue 1, 149–167, <https://doi.org/10.5325/intelitestud.23.1.0149>
- Asghari, M. J. and Ganji, N. (2013). "Manifestations of waiting in a poem written by al-Matar and Darug", *Lasan Mobin*, Vol. 4, issue 10, pp. 21-37.
- Cargill, O. (1969). "Death in a Handful of Dust", *Criticism*, Vol. 11, Issue 3, pp. 275-296.
- Eliot, T. S. (2009). *Collected Poems 1909-1962*. New York, Faber & Faber Publication.
- Frenz, H. (1969). *Nobel Lectures, Literature 1901–1967*. Amsterdam: Elsevier Publishing Company.
- Galand, R. (1950), "T. S. Eliot and the Impact of Baudelaire". *Yale French Studies*, 6, 27–34, <https://doi.org/10.2307/2929192>
- Gohar, S. M. (2007). "Toward a Dialogue with the West: The use of Eliot's Modernism in Al-Sayyab's City Poetry". *Comparative Civilizations Review*, Issue 56, 5.
- Guillen, C. (1971) "*The Aesthetics of Literary Influence*". in *Literature as System: Essays Toward the Theory of Literary History*. Princeton University Press.
- Heidarian Shahri, A. R. (2013). "A comparative approach to the fateful insight of the poetry of Badr Shaker Al-Sayyab and Forough Farrokhzad", *Arabic Language and Literature*, Vol. 5, Issue 8, pp. 83-593.
- Heydari, M. & Khoramian, O. (2015). "City and village in the poetry of Nima Yoshij and Badr Shaker al-Sayyab". *Journal of Lyrical Literature Researches*, Vol. 14, Issue 27, pp. 85-100.

- Jawad, A. S., & Abd al-Sattâar, J. (2014). *T. S. Eliot in Baghdad: A Study in Eliot's Influence on the Iraqi and Arab Free Verse Movement*. Edwin Mellen Press.
- Llorens-Cubedo, D. (2019), "T. S. Eliot in the Art of R. B. Kitaj: Anatomy of an Influence". *Atlantis*, Vol. 41, Issue 2, 123–142. <https://www.jstor.org/stable/26867633>.
- Marouf, Y. and Veisi, R. (2012). "Comparative study of the symbolic concept of Rain in the poetry of Sayyab and Akhwan Al-Thalith", *Comparative Literature*, Vol. 4, Issue 7, pp.175, 193.
- Mitchell, G. (1986). "T.S. Eliot's 'The Waste Land': Death Fear, Apathy, and Dehumanization". *American Imago*, vol. 43, Issue 1, The Johns Hopkins University Press, pp. 23–33, <http://www.jstor.org/stable/26303864>.
- Mousavi, S. A. and Seyedi, S. H. (2017). "Romantic image in the poetry of Hossein Manzavi and Badr Shaker Al-Sayyab", *Comparative Literature*, Vol. 10, Issue 18, pp. 223-243.
- Rajaei, N. (2009) *Myths of Liberation: Psychological Analysis of Myths in Contemporary Arabic Poetry*. Mashhad: Mashhad University Press.
- Roosbeh, R. and Anoushirvani, A. (2012). "Hafez's Influence on the English Poet Laureat, Alfred Lord Tennyson", *Journal of Lyrical literature Researches*, Vol. 11, Issue 21, pp. 143-163.
- Sanna, E. (2003). "Biography of T. S. Eliot" In *Bloom*, Harold (ed.). T.S. Eliot. Bloom's Biocritiques. Broomall: Chelsea House Publishing
- Sayyab, B. Sh. (2000). *Al-Diwan*, Beirut: Dar al-Oudeh.
- Sayyab, B. Sh. (2005). *Iqmael al-Shaariyyah al-Kamala*, Vol. 2, Beirut, Dar al-Oudeh.
- Semaan Khalil. I. H. (1969). "T. S. Eliot's Influence on Arabic Poetry and Theater". *Comparative Literature Studies*, Vol. 6, Issue 4, 472–489. <http://www.jstor.org/stable/40467991>

بدر شاکر السیاب و گذار از شعر رمانتیک به شعر مدرنیستی تاماس استرنز الیوت

براساس مکتب ادبیات تطبیقی فرانسه

روح الله نعمت‌اللهی[✉]

۱. استادیار گروه زبان‌های خارجی، دانشگاه شهید باهنر کرمان، کرمان، ایران. رایانامه: Nematolahi@uk.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	پژوهش حاضر به بررسی نفوذ و تأثیر تاماس استرنز الیوت (۱۸۸۸-۱۹۶۵) شاعر، نمایشنامه‌نویس، منتقد ادبی و ویراستار آمریکایی- بریتانیایی بر شعر بدر شاکر السیاب (۱۹۲۶-۱۹۶۴)، شاعر مشهور عراقی و از پیشاهنگان شعر نو عرب می‌پردازد. سؤال اصلی تحقیق این است که کدام خاستگاه اندیشگانی از اندیشه‌های الیوت بر آثار السیاب تأثیر گذاشته است و تأثیرات بیانی یا صورخیال‌تی‌اس الیوت بر بدر شاکر السیاب چه هستند؟ روش پژوهش پیش‌رو، توصیفی-تحلیلی است و اساس آن مبتنی بر نظریه تطبیقی تأثیر مکتب فرانسوی کلاسیک در «زیبایی‌شناسی تأثیر ادبی» است. مطابق با نظریه کلاسیک، تأثیر ادبی محل زایش آثار ادبی دیگر می‌شود و ادبیات، ادبیات تولید می‌کند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد السیاب، تحت تأثیر اندیشگانی و بیانی الیوت قرار گرفت و دیگر روی از شعر رمانتیک برتافت و به شعر مدرنیستی الیوت روی آورد. وی به مضامین مشابه الیوت توجه کرد و از این رو شعرش بازتاب نام‌بندی و یاسی است که در عراق حاکم شده بود و عراق را همانند سرزمین بایر الیوت توصیف کرد؛ دیکتاتورها و مستبدان عراق را غیرمستقیم به باد انتقاد گرفت و به تأنی از الیوت، بغداد را شهر غیرواقعی توصیف کرد که بایر و بی‌آب و علف است که از آن چیزی رویش نخواهد کرد؛ همان‌گونه که الیوت معتقد است از سرزمین بایر هیچ رویش و رشدی اتفاق نمی‌افتد. در حوزه تأثیرات بیان یا صورخیال، السیاب تحت تأثیر الیوت، به واسطه بهره‌گیری هنرمندانه از اسطوره تموز و ایشتر، به مسببین سرزمین بایر عرب حمله کرد. تحت تأثیر الیوت، السیاب از استعاره‌های الیوتی استفاده کرده است و برای نشان‌دادن غلبه تاریکی بر روشنایی، شب را با صنعت تشخیص به کار برده است؛ همان شیوه‌ای که الیوت نیز در بازنمود اوضاع تیره و تار سرزمین بایر از آن بهره گرفته است. هرچند الیوت بر السیاب اثر گذاشت، اما شعر السیاب به هیچ روی تقلیدی نیست و وی اشعاری را سروده که تأثیر الیوت را کم و ناچیز جلوه می‌دهد.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۳/۱۰	
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۰۵/۱۲	
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۵/۱۷	
تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۷/۰۱	
واژه‌های کلیدی:	
شعر مدرن، الیوت، السیاب، تأثیر، اسطوره، سرزمین بایر.	

نعمت‌اللهی، روح‌الله. (۱۴۰۳). «بدر شاکر السیاب و گذار از شعر رمانتیک به شعر مدرنیستی تاماس استرنز الیوت براساس مکتب ادبیات تطبیقی فرانسه». پژوهشنامه ادب غنایی، ۲۲(۴۳)، ۲۴۳-۲۶۰.

<http://doi.org/10.22111/JLLR.2023.45810.3169>

۱- مقدمه

کشف هم‌پیوندی و تأثیر و تأثر متون ادبی، لذت و زیبایی حاصل از خوانش و نقد آن را مضاعف می‌کند. مقایسه ممکن است برای نشان‌دادن قرابت، سنت یا تأثیر باشد. محبوبیت و مقبولیت سبک و اندیشه شعری توماس استرنز الیوت Thomas Stearns Eliot (۱۸۸۸-۱۹۶۵)، در بین بسیاری از ادبای شرق و عرب‌زبان با توجه به ترجمه اشعار او، کتمان‌شدنی نیست. در سال‌های اخیر، با توجه به اقبال خوانندگان و ادبا به سبک شعری الیوت، بسیاری از شاعران معاصر و ادبای عرب‌زبان، با تتبع از اندیشه و سبک شعری الیوت، شیفتگی خود را به او ابراز کرده‌اند. شاعرانی چون نازک‌الملائکه، البیاتی، ادونیس، بلند الحیدری، عبدالصبور، توفیق صایغ، یوسف النخال و به‌ویژه بدر شاکر السیاب، در آثار ادبی و شعر خود شیفتگی به اندیشه و سبک شعری الیوت را گاه با ترجمه برخی از اشعار او، گاه با تألیف یک اثر یا سخنرانی در باب الیوت نشان داده‌اند.

بدر شاکر السیاب Badr Shakir al Sayyab (۱۹۶۴-۱۹۲۶) یکی از شاعران پرکار شعر نو عربی بود که جنبش «مدرنیسم» را به ادبیات عرب آورد. مدرنیسم یک آگاهی فکری و هنری، فراتر از مرزهای تبلیغاتی و جغرافیایی بود. مدرنیسم در این نقطه از جهان، ناشی از دگرگونی درونی روح انسان نسبت به دنیا و نیاز شاعران به تسلط بر آثار هنری و متحول کردن آن‌ها در بستری متناسب با نابسامانی‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی است. در جهان عرب، به‌ویژه پس از جنگ جهانی دوم، السیاب یکی از شاعرانی بود که به ضرورت مواجهه شعر مدرن عربی با چالش‌های مدرنیسم و تحول در قالب‌ها و محتواها واقف بود. السیاب جذب مدرنیسم و متعهد به آموزه‌های آن شد و بدین ترتیب با استفاده از تصاویر نمادین با قالب‌های اسطوره‌ای و افسانه‌ای، آگاهی بالایی از خود نشان داد؛ از این رو «زبان سمبلیک السیاب تمایل بیشتری به شخصیت‌های اسطوره‌ای و حوادث تاریخی دارد» (حیدری و خرمیان، ۱۳۹۵: ۹۹). السیاب پس از آشنایی با الیوت و پذیرش تأثیر او از رمانتیسم روی‌گردان شد و به درجه‌ای از پختگی دست یافت که بی‌نظیر بود و همین پختگی وی باعث خلق آثار ناب شد. وی مضامین و تکنیک‌های مدرنیسم را بومی‌سازی کرد و خاستگاه مدرنیسم را در شعر عربی از طریق استفاده شیوای خود از سبک شعر آزاد بیان کرد.

توماس استرنز الیوت در سنت لوئیس، میسوری در آمریکا به دنیا آمد. او در سال ۱۹۱۴ در سن ۲۵ سالگی به انگلستان مهاجرت کرد و در سال ۱۹۲۷ در ۳۹ سالگی تبعه بریتانیا شد و تابعیت آمریکایی خود را کنار گذاشت. او یکی از شاعران اصلی قرن بیستم و یکی از شخصیت‌های اصلی شعر مدرنیستی انگلیسی محسوب می‌شود (Sanna, 2003: 3). الیوت برای اولین بار با شعر «آواز عشق جی. آلفرد پروفراک» در سال ۱۹۱۵ توجه گسترده‌ای را به خود جلب کرد که به‌عنوان یک شاهکار مدرنیستی، مورد استقبال قرار گرفت. پس از آن، برخی از شناخته‌شده‌ترین اشعار در زبان انگلیسی، از جمله: «سرزمین بایر» (۱۹۲۲)، «مردان توخالی» (۱۹۲۵)، «چهارشنبه خاکستری» (۱۹۳۰) و «چهار کوارتت» (۱۹۴۳) را منتشر کرد. از دیگر آثار شاخص او می‌توان به نمایشنامه «قتل در کلیسای جامع» (۱۹۳۵) و «مهمانی کوکتل» (۱۹۴۹) اشاره کرد. او جایزه نوبل را در سال ۱۹۴۸، «به‌دلیل سهم برجسته و پیشرو خود در شعر امروز» دریافت کرد (Frenz, 1969: 6).

۱-۱- بیان مسئله و سؤالات تحقیق

مسئله اصلی پژوهش پیش‌رو بررسی تأثیر تی.اس الیوت، شاعر آمریکایی و انگلیسی بر شعر و اندیشه بدر شاکر السیاب، شاعر عراقی که الیوت را به محضر ادب پژوهان عراقی به‌طور خاص و پژوهشگران بلاد عربی دیگر به‌طور عام معرفی و توصیه کرده، به روش تحلیلی-توصیفی است. این تحقیق سعی دارد به این دو سؤال اساسی پاسخ دهد: ۱- کدام خاستگاه اندیشگانی از اندیشه‌های تی.اس الیوت بر آثار بدر شاکر السیاب تأثیر گذاشته است؟ ۲- تأثیرات بیانی (صوریالی) تی.اس الیوت بر شعر و اندیشه بدر شاکر سیاب چه هستند؟

۱-۲- اهداف و ضرورت تحقیق

هدف مقاله بررسی گستره و نفوذ اندیشه و سبک شعری تی.اس الیوت بر شاعر عراقی، بدر شاکر السیاب است؛ بنابراین پژوهش حاضر درصدد است حدود و چرایی توجه السیاب به این شاعر آمریکایی را نشان دهد. پیروی السیاب از الیوت، با توجه به استعداد و نبوغ ذاتی او و آشنایی به زبان انگلیسی و ترجمه قابل توجهی از اشعار الیوت نشان می‌دهد. تحقیق و پژوهش در این حوزه نیاز به تأمل، تعمق و دقت بیشتر دارد. این پژوهش از این جهت حائز اهمیت است که دو شاعر متفاوت از مناطق و کشورهای مختلف را مقایسه می‌کند: تی.اس الیوت و بدر شاکر السیاب؛ اولی شاعر بزرگ دوره مدرنیسم انگلیسی و دومی شاعری از یک کشور محروم جهان سوم در خاورمیانه یعنی عراق که قبلاً تمدن بزرگی داشته است.

۱-۳- روش تحقیق

روش تحقیق پژوهش حاضر تحلیلی- توصیفی و تطبیق نشانه‌هاست و اساس آن مبتنی بر نظریه تطبیقی تأثیر مکتب فرانسوی کلادیو گیین (Claudio Guillen) در مقاله «زیبایی‌شناسی تأثیر ادبی» (The Aesthetic of literary Influence) است. با توجه به نظریه کلادیو گیین، تأثیر ادبی باعث به وجود آمدن آثار ادبی می‌شود و ادبیات، ادبیات تولید می‌کند. آنچه کلادیو گیین به عنوان تأثیر در نظر می‌گیرد؛ یا وام‌گیری آگاهانه از شاعر دیگر است یا انعکاسی است از شاعر متقدم که شاعر متأخر خود از آن ناآگاه است (روزبه و انوشیروانی، ۱۳۹۲: ۱۴۵). در مورد انعکاس تأثیر شاعر متقدم بر شاعر متأخر، باید به مجموعه عناصر حفظ شده در ذهن شاعر متأخر اشاره کرد (Guillen, 1971: 18). گیین همچنین معتقد است بحث نظری ادبیات تطبیقی باید با انبوهی از احتمالات روبه‌رو شود. چیزی که فردیناند برونکتایر زمانی آن را «حوزه تقریباً نامتناهی ادبیات تطبیقی» می‌نامید، مطمئناً مستلزم استفاده نه از یک روش، بلکه از روش‌های متعدد است؛ زیرا مجموعه عظیمی از پدیده‌هایی را که پوشش می‌دهد به بیش از یک مدل نظری ارائه می‌شوند (Ibid).

۱-۴- پیشینه پژوهش

در رابطه با تأثیرگذاری و تأثیرپذیری شعر الیوت، پژوهش‌های تطبیقی متنوعی انجام شده است که نشان از اهمیت مطالعات تطبیقی در دنیا دارد و باعث پررنگ شدن اهمیت مقاله حاضر می‌شود: سمان (Semaan) (۱۹۶۹) به تأثیرگذاری الیوت بر شعر شاعر مصری عبدالصبور اشاره می‌کند. سمان معتقد است سهم الیوت در شعر و تکنیک الصبور بسیار زیاد است. آذوقا (Azouqa) (۲۰۰۱) تأثیر الیوت را بر البیاتی نشان داده است و معتقد است که البیاتی ابتدا به شعر رمانتیک علاقه داشت، اما پس از آشنایی با الیوت با شعر رمانتیک خداحافظی کرد. این مقاله ارتباط مستقیمی با مقاله حاضر دارد؛ زیرا به تأثیر الیوت بر البیاتی اشاره دارد و از آنجا که البیاتی از دوستان و هم‌عصران سیاب بود، وی نیز به علت توجه به الیوت از شعر رمانتیک رویگردان شد. لیورنس کیوبده (Llorens-Cubedo) (۲۰۱۹) به تأثیرگذاری الیوت بر شعر کیتاج می‌پردازد. وی معتقد است کیتاج همانند الیوت به این نتیجه رسید که شعر باید سرشار از تلمیح باشد. این همان نتیجه‌ای است که سیاب نیز به آن دست یافت که خاستگاهش الیوت بود و به گفته گیین ادبیات، ادبیات تولید کرده است و از تأثیر الیوت، شاعران زیادی به هم پیوند می‌خورند. گالند (Galand) (۱۹۵۰) به تأثیرگذاری بودلر بر الیوت اشاره می‌کند. به عقیده گالند، خود الیوت اشاره کرده یا آشکارا گفته است که به نوادگان ادبی بودلر تعلق دارد. به نقل از گالند، الیوت اظهار داشته است که جریان شعری که از بودلر سرچشمه می‌گیرد، در بیست سال گذشته، بر تمام شعر انگلیسی تأثیر گذاشته است. با این تفاسیر، پیوند ادبی بین نویسندگان ریشه و خاستگاهی دیرینه دارد. این هم‌پیوندی بین شاعران مرز و بوم نمی‌شناسد. معروف و ویسی (۱۳۹۱)، بین شعر سیاب و اخوان ثالث هم‌پیوندی‌های سیاسی و اجتماعی یافته‌اند که می‌توان گفت شباهت‌های بین این دو و الیوت باعث حذف مرزهای ادبی می‌شود. اصغری و گنجی (۱۳۹۱) در «تجلیات الانتظار فی قصیدتی انشوده المطر و داروگ»، ضمن تطبیق دو سروده و

تبیین وجوه اشتراک و افتراق اندیشه دو شاعر، به این نتیجه رسیده‌اند که تجلی مفهوم انتظار و امید به بهبود اوضاع آینده و رهایی مردم از آلام اجتماعی و سیاسی در مفهوم سمبولیک باران نمود یافته است. حیدریان شهری (۱۳۹۲) در «رویکردی تطبیقی به بینش فرجام‌شناسانه شعر بدر شاکر السیاب و فروغ فرخزاد»، ضمن بررسی دو سروده «آبه‌های زمینی» از فروغ فرخزاد و «رؤیا عام ۱۹۵۶» السیاب، به تبیین نگرش دو سراینده از مفهوم ادبیات مکاشفه‌ای و مصادیق آن در قالب اصطلاحات و تعبیر ویژه آن و بازنمود مکاشفه‌های پیش‌گویانه دو شاعر پرداخته است. موسوی و سیدی (۱۳۹۷) در پژوهش خود با عنوان «تصویر رمانتیک در شعر حسین منزوی و بدر شاکر السیاب»، با تأکید بر جلوه‌های عشق و طبیعت در سروده‌های السیاب و منزوی، به تبیین دیدگاه رمانتیکی دو شاعر پرداخته‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که هر دو سراینده در بیان اندیشه‌های رمانتیک خود دارای نقاط مشترک فراوانی هستند. برخلاف موسوی و سیدی که شعر سیاب را رمانتیک پنداشته‌اند ما معتقدیم شعر السیاب از تصاویر رمانتیک فاصله گرفته است و این به سبب آشنایی وی با الیوت، دشمن سرسخت شعر رمانتیک بود که عقیده داشت شاعر نباید به هیچ روی در برج عاج خود بنشیند و تجربیات شخصی خود را توصیف کند.

۲- مبانی نظری

مبانی نظری این پژوهش براساس دیدگاه کلادیوگین قرار دارد. گین بین تأثیر و توازی تمایز قایل است. او تأثیر را بخش مهم و قابل تشخیص خاستگاه اثر هنری می‌داند و در مورد نیت و قصد مطالعات تطبیقی می‌گوید: «کشف تأثیر، قدر و ارزش یک شعر را تعدیل نمی‌کند؛ بلکه مطالعه تأثیر تلاش می‌کند، قضاوت ارزشی انجام دهد و در پی سنجش واقعیت نیست» (Guillen, 1971: 19). پژوهشگر و منتقد ادبی، باید عملکرد یا تأثیر شاعر و نویسنده متقدم را بر شاعر متأخر ارزیابی کند (ibid).

گین بر این باور است که تأثیر نوعی دخل و تصرف در وجود نویسنده یا تعدیل آن یا فرصتی برای چنین تغییری است. نقطه شروع آن آثار قبلی است و تغییری که به وجود می‌آورد، هر چقدر هم جزئی باشد، اثری اجتناب‌ناپذیر در مراحل بعدی پیدایش شعر دارد. تأثیر، نیرویی است که خود را به اصطلاح از بیرون وارد فرایند خلقت می‌کند (Guillen, 1971: 18). گین بر این باور است هر نظریه تأثیر متضمن شهودی، خواه آگاهانه یا غیرآگاهانه، از ماهیت کنش خلاق در هنر است. اگر نگاهی به دوره‌های پیشین در تاریخ ادبیات تطبیقی بیندازیم، نمی‌توانیم از خود نپریم مفروضات زیبایی‌شناختی پیشینیان ما چه بوده است (ibid 19).

روش تحقیق، تطبیق مستقیم نشانه‌ها در آثار السیاب با اشعار الیوت است، تا بدان پهنه روشنایی برسیم که السیاب تا چه حد مفتون الیوت بوده است و پیام‌های او را به‌منظور رفع کمبودهای جامعه خود ارائه می‌دهد. در حقیقت شاید این روش بتواند ما را به تفاهم السیاب با الیوت تا حد زیادی نزدیک کند. در این جستار، اثبات خواهیم کرد که تطابق شعر السیاب و الیوت فراتر از تشابهات صرف است. وامگیری او از شعر الیوت به‌طور کامل آگاهانه است و این بررسی، تلاش می‌کند که نشان دهد که تأثیر الیوت بر السیاب مستقیم است؛ زیرا الیوت، نه صرفاً بر شعر السیاب، بلکه بر عده کثیری از شاعران عرب تأثیر گذاشته است (Semaan, 1969: 472). مقابله و مقایسه شعر السیاب و شعر الیوت نشان خواهد داد که السیاب به کدام جنبه از شعر الیوت علاقه‌مند است و به او عشق می‌ورزد.

۳- تأثیر تی.اس. الیوت بر بدر شاکر السیاب

بسیاری از شاعران عرب، متأثر از شعر تی.اس. الیوت بوده‌اند؛ از جمله: نازک‌الملائکه، البیاتی، ادونیس، بلند الحیدری، عبدالصبور، توفیق صایغ، یوسف الخال و به‌ویژه السیاب که به‌دلیل آشنایی با زبان انگلیسی و متأثر از سبک و اندیشه شعری الیوت، مبدع شعر نو عربی محسوب می‌شود (Jawad, 2014: 5). شعر «سرزمین بایر» الیوت چندین بار به عربی ترجمه شده است. اولین بار توسط یوسف الخال و ادونیس در سال ۱۹۵۸ ترجمه شد. دومین بار توسط فائق مّتی، سومین بار توسط لویی

عوض، در سال ۱۹۶۴ ترجمه شد و چهارمین بار توسط یوسف سامی آل یوسف در سال ۱۹۷۵ ترجمه شده است. این الیوت بود که چنین جایگاه خیره‌کننده‌ای را در عرصه شعر مدرن عربی داشت و پیروانی را از مکاتب فکری مختلف به خود جذب کرد.

الیوت بر السیاب تأثیر گذاشته است. منتقدان به این موضوع اشاره کرده‌اند. فاتح علاق در کتاب خود با عنوان «مفهوم شعری» از دیدگاه شاعران پیشگام عرب می‌نویسد:

پیشگامان شعر عربی، بر شعر انگلیسی و تأثیر آن بر شعر نوین عربی و میزان شگفتی‌شان از نظریه الیوت تأکید دارند. السیاب یادآور می‌شود که شاعران جوان، از روح و تکنیک وی تأثیر پذیرفته‌اند و دریافته‌اند که چگونه از نمادهای تموس و ازیروس استفاده کنند و به آنان یادآور شد که از آن غافل بوده‌اند (علاق، ۱۳۸۸: ۷۰)

همچنین بعضی دیگر از منتقدان بر این باورند که السیاب بارها به تأثیر الیوت بر شعرش اشاره کرده و معتقد است که شعرای معاصر عرب، از الیوت آموختند که چگونه شاعری غربی توانسته است از سمبل‌ها و اساطیر آن‌ها -مانند رمز تموز و اوزیریس- استفاده کند. در واقع، او آن‌ها را به امری که از آن غافل بودند آگاه ساخته است (رجایی، ۱۳۸۸: ۵۰). با توجه به این مطلب، السیاب خود اذعان می‌کند که متأثر از اندیشه و سبک شعری الیوت بوده است.

۳-۱- تأثیرات اندیشگانی

۳-۱-۱- بازنمود یأس و ناامیدی در شعر الیوت و السیاب

در تفکر الیوت یأس و ناامیدی موج می‌زند (Eliot, 2009: 53). السیاب نیز، به تاسی از سرزمین بایر الیوت، در شعر «مدینه السندباد» از اوضاع نابسامان کشورش مأیوس و نومید است و معتقد است که حتی ادونیس، نماد تجدید حیات طبیعت در اسطوره‌های یونانی هم نمی‌تواند حیات و سرسبزی را به عراق بازگرداند:

أ هذا أدونیس؟ / أين الضیاء؟ / و أين القطف؟ / مناجل لاتحصد / أزاهر لا تعقد / مزارع سوداء من غیر ماء / أدونیس یا لاندحار البطولة / لقد حطم الموت فیک الرجاء / و أقبلت بالنظره الزائغة / و بالقبضة الفارغة / بقبضة تهدد (السیاب، ۲۰۰۵: ۱۱۳).
آیا این ادونیس است؟ / نور کجاست؟ / خوشه‌ها کجاست؟ / داس‌ها دیگر درو نمی‌کنند / شکوفه‌ها بسته نمی‌شوند / کشتزارهای سیاه بدون آب است / ادونیس ای شکست پهلوانی؟ / مرگ امید را در وجودت از بین برده است / امید با چشمانی از حدقه درآمده بازگشت / و با دستانی تهی / با دستانی که تهدید می‌کند.

در اشعار بالا، السیاب دقیقاً به توصیف مختصات عراق به‌عنوان سرزمین بایری می‌پردازد که سرزمین بایر الیوت را به ذهن متبادر می‌سازد. معیارهای سرزمین بایر، در شعر السیاب به تاسی از الیوت در این ابیات کاملاً واضح و آشکار هستند. نبود نور امید، خشک شدن خوشه‌ها و شکوفه‌ها، و نبود باروری در سرزمین بایر، در نماد اسطوره‌ای ادونیس هویدا است که نماد سرسبزی و باروری است، اما خبری از سرسبزی نیست. عبارت «کشتزارهای سیاه، بدون آب است» شباهت شگفت‌انگیزی با شعر زیر از الیوت دارد:

Here is no water but only rock / Rock and no water and the sandy road / The road winding above among the mountains / Which are mountains of rock without water / If there were water we should stop and drink / Amongst the rock one cannot stop or think. (Eliot, 2009: 66)

«اینجا بدون آب است جز صخره / صخره و بدون آب و جاده شنی / جاده پیچ در پیچ بالا در میان کوه‌ها / که کوه‌های سنگی بدون آب هستند / اگر آب بود باید توقف کنیم و بنوشیم / در میان صخره نمی‌توان ایستاد و فکر کرد.

که این عبارت «بدون آب» در شعر الیوت، چندین بار تکرار شده است. سرزمین توصیفی بایر السیاب، عیناً همانند سرزمین بایر الیوت، بی‌آب و علف است. با کشف این هم‌پیوندی به گفته کلاویو گین، می‌توان ادعا کرد که السیاب با تأثیرپذیری از الیوت، باعث خلق آثار ادبی تازه در بافت جدید شده است.

۳-۱-۲- بازتاب همسان مضمون رود

یکی از مضامین شعری همسان که در شعر الیوت و متأثر از او در شعر السیاب، جهت باز نمود رخوت جامعه و انسان مأیوس امروزی، منعکس شده است، بهره‌گیری از درونمایه رود است. الیوت در شعر «خطبه آتش» خطاب به رود تمز از درد دل خود سخن می‌گوید. رود در اندیشه الیوت، پُرنشاط و سرزنده نیست؛ بلکه معادل انسانی افسرده و اندوهگین است. شعر «خطبه آتش» الیوت بیشتر شبیه یک مراسم ترحیم برای جامعه است. در دنیای الیوت، ساحل رودخانه تمز بایر و کثیف است. جامعه، افسون شده است. دیگر رودخانه تمز احساس شادی قبل از جنگ را به انسان القا نمی‌کند. پس از جنگ، هیچ راه فراری از محیط خشن شهری وجود ندارد:

The river's tent is broken: the last fingers of leaf / Clutch and sink into the wet bank. The wind / Crosses the brown land, unheard. The nymphs are departed. / Sweet Thames, run softly, till I end my song. / The river bears no empty bottles, sandwich papers, / Silk handkerchiefs, cardboard boxes, cigarette ends. (Eliot, 2009: 55).

خیمه رودخانه شکسته است: آخرین انگشت‌های برگ چنگ می‌زنند و به ساحل نمناک فرو می‌روند. باد/ بر سرزمین قهوه‌ای، عبور می‌کند بدون اینکه شنیده شود. / الهه‌های طبیعت رفتند. / ای رودخانه تمز شیرین، آرام برو تا شعرم را تمام کنم. / رودخانه هیچ بطری خالی، کاغذ ساندویچی، دستمال‌های ابریشمی، جعبه‌های مقوایی، ته سیگار ندارد.

لحن الیوت در این شعر، آبرونی‌گون است؛ یعنی اینکه رودخانه پُر از بطری خالی، ته سیگار، کاغذ ساندویچی و جعبه‌هایی مقوایی است. رفتن الهه‌های طبیعت شاهد را در کام او شرنگ کرده است. در تفکر و نگرش السیاب نیز، متأثر از نگرش الیوت، رود بی‌نشاط و خموده است و در حکم انسانی افسرده و اندوهگین است:

يا نهرُ أينَ مَضَى الزَّمانُ بأَنسِه و المَتَرَعُ المِعسولُ منْ كأَساتِه / و هلْ اهتدى الزَّمانُ الحَقودُ فِعال ما قد أودعَ المَفؤودِ فِی خَلواتِه / قُبَلاتِه صَفَتیک صریعَةً أَهَلْ حَفَظتْ لَه صَدی قُبَلاتِه؟ (السیاب، ۲۰۰۰: ج ۲، ۳۰۴).

ای رود! کجا رفت آن زمانه‌ای که به خوشی گذشت و جام لبالب، از شیرینی آن روزها بود / آیا زمانه مکار و حيله‌گر هدایت شده است / و سرقت کرده آنچه عاشق شیدا در خلوت خودش از بوسه گام‌های بر خاک افتاده‌اش بر ساحل رها کرد؛ آیا پژواک بوسه‌هایش را به یاد داری؟

تی. اس. الیوت و متأثر از نگرش او السیاب، هر دو در این شعر با شخصیت‌بخشی به رود و مخاطب‌قراردادن آن، با نوعی همذات‌پنداری، یأس و رخوت انسان معاصر، زوال خوشی و نشاط را در زندگی امروزی انسان‌ها، به شیوه‌ای شاعرانه و هنرورانه منعکس کرده‌اند. آلونسو (Alonso)، معتقد است نیچه فیلسوف آلمانی و تی. اس. الیوت، بر این باور بودند که نیهیلیسم موقعیت زندگی مدرن است (Alonso, 2021: 149). الیوت و السیاب بر این اعتقاد هستند که رود دیگر، پویایی لازم را ندارد و این به واسطه طبیعت رود نیست، بلکه به دلیل طبیعت و رخوت انسان‌های امروزی است که رود هم افسرده شده است. رفتار انسان‌ها بر رود تأثیر گذاشته و رود نیز در خمود و سستی فرورفته است. بر خلاف رماتیک‌ها که اعتقاد داشتند طبیعت بر ما تأثیر می‌گذارد، این انسان‌ها هستند که بر طبیعت تأثیر می‌گذارند. در واقع، در نگرش و تفکر هر دو شاعر، طبیعت آینه رفتار انسان‌ها است. عبارت «هدایت شده است» در سطور بالا در شعر السیاب به همین نکته اشاره دارد. این انسان است که زمانه خوش را تبدیل به ناخوشی می‌کند؛ یعنی خداوند طبیعت را آینه رفتار ما انسان‌ها قرار داده است و با خوشی و پاکی و معصومیت ما، طبیعت هم خوش است و تمام موهبت خود را ارزانی می‌دارد.

۳-۱-۳- بازتاب همبستگی عینی الیوت در شعر السیاب

همبستگی عینی عبارتی است که الیوت به‌عنوان منتقد ادبی برای اولین بار به‌کار برده است. این عبارت در راستای فرار از توجه به مسائل شخصی نویسنده و شاعر است. شاعر باید بین حوادث به‌طور عینی ارتباط برقرار کند (Abrams, 2005: 197). السیاب به سبب توجه به الیوت رماتیسم را کنار گذاشت و با کمک همبستگی عینی متأثر از الیوت از بیان مستقیم احساسات اجتناب کرد. ایماژهایی که توسط السیاب در شعر آواز باران به‌کار برده شده‌اند، حاکی از دوری از بیان احساسات به‌صورت مستقیم است؛ برای مثال در شعر «سوبروس فی بابل» می‌گوید:

أَوَاهُ لَوْ يُفِيقُ / أَلْهَنَا الْفَتَى لَوْ يُبْرِعُ الْحُقُولُ / لَوْ يَبْشُرُ الْبَيَادِرَ النَّضَارَ فِي السُّهُولِ ... / سَيُولَدُ الضِّيَاءُ / مِنْ رَحِمٍ يَنْزُ بِالْذَّمَاءِ (السیاب، ۲۰۰۵: ۱۲۷/۲-۱۲۶)

اگر از خواب بیدار شود بسیار ناله می‌کند/ خدای جوان ما اگر مزارع را سرسبز کند/ اگر خرمنگاه‌های سرسبز را در مزارع بگستراند/ بی‌شک روشنی متولد خواهد شد/ از زهدانی که از آن خون می‌چکد (السیاب، ۲۰۰۵: ۱۲۷/۲-۱۲۶).

السیاب در این شعر همچون الیوت، با استفاده از زبان سمبولیک و غیرمستقیم در شعر، به بیان اندیشه و تفکر ضددیکتاتوری خود می‌پردازد. او در شعر «سوبروس فی بابل»، وقتی سوبروس (سگ نگهبان جهان مردگان) که نمادی از حاکم عراق است، در خیابان‌های عراق زوزه می‌کشد، امیدوار است که تموز از عالم مردگان و از زیر خاک بدبو به در آید و مردم عراق را نجات دهد. بعضی از منتقدین اعتقاد دارند در پس استفاده از این اسطوره، السیاب به نظام سیاسی-اجتماعی حاکم در یکی از مقاطع تاریخ عراق حمله می‌کند (عرفات الضاوی، ۱۳۸۴: ۱۱۳).

در شعر دیگری از السیاب می‌توان همبستگی عینی الیوت را به‌وضوح مشاهده کرد:

نَابُ الْخَنْزِيرِ يَشْتَقُ يَدِي / وَ يَغْوَصُ لَطَاهُ إِلَى كَبْدِي / وَ دَمِي يَتَدَقَّقُ، يَنْسَابُ / لَمْ يَغْدُ شَقَائِقَ أَوْ قَمَحًا / لَكِنْ مَلْحًا / وَ تُقْبَلُ ثَعْرِي عَشْتَارُ / فَكَأَنَّ عَلَى فَمِهَا ظُلْمَةً. (السیاب، ۲۰۰۰: ۴۱۰).

دندان خوک دستم را شکافت / و شعله‌اش تا جگرم فرو می‌رود / و خونم می‌جوشد و جاری می‌شود / ولی به شقایق یا گندمی تبدیل نمی‌گردد / بلکه تبدیل به نمک می‌شود / عشتار بر دهانم بوسه می‌زند / گویی که بر دهانش تاریکی است. السیاب در شعر فوق، به‌طور تلویحی و ضمنی، از «خوک» در معنای سمبولیک حاکمان فاسد جوامع عربی نام می‌برد. او به‌طور غیرمستقیم به حاکمان مستبد عراق اشاره دارد که به مردم عراق ظلم می‌کنند و خون آنان را می‌مکند.

۳-۱-۴- مضمون شهر غیرواقعی

در شعر سرزمین بایر، الیوت مضمون شهر غیرواقعی را برای شهرهای بزرگ به‌کار می‌گیرد که در آن اثری از انسانیت، پاکی و معصومیت نیست. درحقیقت این شهرها با داشتن سردمداران فاسد، باعث رخت‌برستن معصومیت و انسانیت و باعث تباهی آن شده‌اند. الیوت در شعر زیر، از چند شهر نام می‌برد که به‌عنوان شهرهای غیرواقعی و مصداق سرزمین بایر هستند: «اورشلیم، آتن، اسکندریه، وین، لندن، غیر واقعی‌اند» (Eliot, 2009: 67). این فهرست شهرها، سیر تمدن غرب را از خاستگاه آن در فرهنگ‌های کلاسیک و کتاب مقدس تا شکوفایی مدرن اروپایی آن را ترسیم می‌کند. الیوت با این لیست شهرها وقتی به شهرهای مدرن مثل وین و لندن می‌رسد، ناگهان کلمه غیرواقعی را بیان می‌کند که نشان از ازدست‌رفتن شکوفایی تمدنی غرب دارد:

Unreal City, / Under the brown fog of a winter dawn, / A crowd flowed over London Bridge, so many, / I had not thought death had undone so many. (Eliot, 2009: 55).

شهر غیرواقعی، زیر مه قهوه‌ای سپیده‌دم زمستان، / جمعیتی از پل لندن سرازیر شدند، / خیلی، فکر نمی‌کردم مرگ این همه چیز را از بین ببرد.

الیوت در توصیف فضای شهر، رنگ قهوه‌ای را برای موصوف مه به کار برده است. در این شعر، رنگ قهوه‌ای نماد خستگی و افسردگی است. الیوت از شهرهای غربی به عنوان پارادایم‌های تمدن در حال اضمحلال و مرگ استفاده کرده است؛ در راستای این نگرش مدرنیستی، نگاه السیاب به بغداد از همین آبخشور سرچشمه می‌گیرد. وی به تأثیر از الیوت، بغداد را سرزمین بایر می‌داند. در تفکر و نگرش السیاب، بغداد نیز چون شهرهای غربی رو به اضمحلال و نابودی است. اضمحلال و سقوط واقعی، با صخره‌های بایر، درختان مُرده، خورشید داغ، کویر خشک، زمین ترک خورده، اما همواره با وعده‌های مبهم آزادی؛ دقیقاً همان چیزی است که شعر السیاب می‌گوید:

و تلتفّ حولی دروب المدينة/ حبالا من الطین یمضغن قلبی / و یعطین عن جمرة فیہ طینة/ حبالا من النار یجلدن عری
الحقول الحزینة

و گذرگاه‌های شهر، دورم می‌پیچند/ طناب‌های گلی قلبم را می‌چونند/ و ذغالی به آن‌ها داده می‌شود که در آن گل است/ طناب‌هایی از جنس آتش، مزارع سوگوار را شلاق می‌زند.

تأثیر الیوت بر السیاب در سرتاسر شعر «جیکور و شهر» نمایان است. به ویژه، السیاب در توصیف بغداد، آن را مظهر شر و فساد می‌داند. گوهر (Gohar) استدلال می‌کند که السیاب، مدرنیسم شهری الیوت را برای بیان مسائل اجتماعی و سیاسی جدایی‌ناپذیر جهان عرب در دوران پس از جنگ جهانی دوم به کار می‌گیرد (Gohar, 2007: 40). وی همانند الیوت از مسبب سرزمین بایر انتقاد می‌کند:

و فی العراق جوعٌ/ و یثر الغلال فیہ موسم الحصاد/ لتشیع الغربان والجراد/ و تطحن الشّوان والحجر/ ریحیّ تدور فی
الحقول... حولها بشرٌ/ مطرٌ.../ مطرٌ.../ مطرٌ... (السیاب، ۲۰۰۵: ۱۶).

و در عراق همه جا گرسنگی است/ در فصل درو کومه‌های خرمن پراکنده می‌شود/ تا فربه شوند کلاغ‌ها و ملخ‌ها تنها توده‌ای سنگ و کاه به آسیا می‌رود/ در کشتزارها آسیاب‌ها می‌چرخند... و انسان‌ها بر گردشان/ باران.../ باران... باران... در شعر فوق، در پی واژه باران، بلافاصله در بیت بعد واژه گرسنگی در سطح شعر جای خوش کرده؛ در حالی که در تضاد کامل با باران است؛ زیرا مگر می‌شود در سرزمینی باران و بارندگی باشد و سپس گرسنگی و فقر بیداد کند؟ این مفهوم متضاد و پارادوکسی چگونه ممکن است؟ اگر باران، رحمت و فراوانی با خود به ارمغان می‌آورد، پس گرسنگی چیست؟ و آن هم در همه جای عراق؟ سه احتمال وجود دارد: اول اینکه باران با خود فراوانی می‌آورد؛ اما این سیاستمداران مستبد هستند که حق مردم را به ایشان بر نمی‌گردانند و خود را فربه می‌کنند و احتمال دیگر، اینکه باران بر سرزمینی می‌بارد که خاکش صخره و سنگ است و این هم می‌تواند نتیجه سنگدلی و دوری از پاکی و معنویت باشد. احتمال سوم، لحن تعریض‌آمیز السیاب است که می‌خواهد اظهار کند کجاست باران؟ کجاست باران؟ کجاست باران؟ یعنی بعد از سه واژه باران که پی‌درپی تکرار می‌شود، می‌توان علامت سؤال گذاشت و این گونه آن را قرائت کرد: باران؟ باران؟ باران؟ واژه سنگ در ادامه شعر، این احتمال را تقویت می‌کند و همان شعر الیوت را به ذهن متبادر می‌سازد که «آب نیست و فقط سنگ است»:

Here is no water but only rock / Rock and no water and the sandy road / Where the hermit-thrush sings in the pine trees / Drop drop drop drop drop drop / But there is no water (Eliot, 2009: 66).

ترجمه: اینجا آب نیست و فقط سنگ است/ صخره و هیچ آبی و جاده شنی / ...جایی که باسترک گوشه‌نشین لای درختان کاج آواز می‌خواند/ قطره قطره قطره قطره قطره قطره/ هیچ آبی نیست.

سرزمین بایر هیچ آب و علفی ندارد و آب و علف سَمْبُل باروری و رویش است؛ اما نبود و فقدان این نعمت به دلیل رفتار انسان‌هاست و الیوت آن را متوجه انسان می‌داند؛ زیرا اساساً موضوع مورد مطالعه وی انسان و کردار است. وی انسان را

همانند سبک خطابی کتاب مقدس مورد خطاب قرار داده و به او متذکر می‌شود که در نتیجه اعمال او، جهان چنین بایر و بی‌آب و علف شده است:

What are the roots that clutch, what branches grow / Out of this stony rubbish? Son of man, / You cannot say, or guess, for you know only / A heap of broken images, where the sun beats, / And the dead tree gives no shelter, the cricket no relief, / And the dry stone no sound of water. Only / There is shadow under this red rock, / (Come in under the shadow of this red rock), / ...I will show you fear in a handful of dust. (Eliot, 2009: 53)

چه ریشه‌هایی چنگ می‌زنند، چه شاخه‌هایی رشد می‌کنند/ از این همه سنگ؟ ای فرزند آدم،/ تو نمی‌توانی بگویی، یا حدس بزنی، زیرا فقط می‌دانی/ مشتی تصویر شکسته، جایی که خورشید می‌تپد،/ و درخت مرده پناهی نمی‌دهد، جیرجیرک هیچ آرامشی نمی‌دهد،/ و سنگ خشک هیچ صدای آبی نمی‌دهد./ فقط زیر این صخره سرخ سایه هست/ (بیا زیر سایه این صخره سرخ)/ ... ترس را در مشتی خاک به تو نشان خواهم داد.

در شعر فوق، الیوت رویش را برای سرزمین بایر غیرممکن می‌داند. هیچ پناهی نیست. سپس غرور انسان را هدف قرار می‌دهد و انسان را به باد انتقاد می‌گیرد. زبان تورات، در ابیات بالا شخصیت حرزقیل پیامبر بنی اسرائیل را به ذهن متبادر می‌سازد که خطاب به فرزندان اسرائیل گفت: «زیر سایه صخره بیابید که مایه رستگاری است». مراد از صخره در این ابیات، کلیسا است که بر صخره‌ای محکم بنا شده است (Cargill, 1969: 275)؛ اما الیوت این صخره را با صفت سرخ مزین می‌کند تا نشان دهد کلیسا، نماد خونریزی و فساد است (Ibid, 276). رنگ سرخ، رنگ خون است. کارگیل معتقد است به احتمال زیاد، الیوت کتاب «ظاهر و واقعیت» بردلی (F. H. Bradley) فیلسوف سرشناس را در ذهن داشته است که در آن بردلی معتقد است «ترس» یکی از ستون‌های اصلی مسیحیت است که خود «منبع خونین بسیاری از جنایات آشکار» است (Ibid). میچل (Mitchell)، معتقد است که ترس عمده مردم در شعر الیوت، ترس از مرگ است (Mitchell, 1986: 23). لکه قرمز، نشان‌دهنده شکست تاریخی کلیسا است که الیوت در اشعاری مانند «اسب آبی» و «خدمات صبح یکشنبه آقای الیوت» به آن اشاره کرده است. صخره، در شعر الیوت به کرات تکرار شده است. در شعر السیاب هم، متأثر از شعر و نگرش الیوت، صخره عیناً در همین معنا و مفهوم ملحوظ نظر الیوت، به کار رفته است. از جمله السیاب در قصیده «رساله من مقبره» عبارت صخره را دو بار آورده است. وی برای بیان رنج پیاپی انسان معاصر عرب، از صخره در اسطوره سیزیف استفاده کرده است. در این شعر صخره، نماد سیستم دیکتاتوری است که انسان‌ها را به بردگی می‌کشاند. وی با هنرمندی و ذوق سرشار خود با بهره‌گیری از اسطوره به مبارزه با دیکتاتوران معاصر می‌پردازد:

هو عند بابی یصرخ التخبرون / وعر هو المرقی / الی الجلجلة والشخر یا سیزیف ما أنقله / ان السخرة الآخرون (السیاب، ۲۰۰۰: ۳۹۲).

بر درگاهم جاسوسان فریاد می‌زنند/ بی‌حاصلی همان پلکانی است به سوی (کوه) جلجله | ای سیزیف صخره؛ چه سنگین است | سیزیف همانا صخره دیگران است.

این نوع نگرش و تصویرپردازی در شعر السیاب نیز عیناً دیده می‌شود: گویی السیاب فرزند آدم را مورد خطاب قرار داده است و او را متوجه بدبختی‌های خود می‌کند. دقیقاً همانند الیوت که سؤال می‌کند ای فرزند آدم هیچ درختی رشد نمی‌کند، در اینجا هم هیچ رشدی نیست و فقط ناله و اندوه هست:

أعلمین أی حزن یبعث المطر؟ / وکیف تنشج المزاریب إذا انهمر؟ / وکیف یشعر الوحید فیه بالضیاع؟ / بلا انتهاء - کالدّم المراق، کالجیاع، / کالحب، کالأطفال، کالموتی - هو المطر! / ومقلتاک بی تطیفان مع المطر / وعبر أمواج الخلیج تمسح البروق / سواحل العراق بالنجوم والمحار، / كأنها تهّم بالشروق / فیسحب اللیل علیها من دم دثار. / أصبح بالخلیج: (یا خلیج یا واهب اللؤلؤ، والمحار، والرّدی!)

هیچ می دانی که این باران چه اندوهی برمی انگیزد؟/ و چه ناله‌ای از ناودان‌ها بلند می کند؟ / و مرد تنها را چه حسی از گمشدگی فرامی گیرد؟ / بی انتها... مثل خون جاری، مثل گرسنگی/ مثل عشق، مثل بچه‌ها، مرده‌ها... چنین است باران/ و چشمانت همراه من است در باران/ و برق‌هایی که بر فراز خلیج می درخشند/ سواحل عراق را با ستاره‌ها و صدف جلا می دهند/ گویی شفق در تبوتاب رهایی است/ اما شب روی آن پرده‌ای می کشد از خون./ و من به سوی خلیج فریاد می زنم:/ «ای خلیج/ ای بخشنده مروارید و صدف و مرگ!»

با تأمل در شعر فوق، درمی یابیم که منظور از باران، باران خون است. سیاب از تناسب و هم‌پوندی باران با اندوه، ناله، تنهایی، گمشدگی، خون و مرگ، این شعر را کاملاً ضدرمانتیک به تصویر می کشد؛ تا نشان دهد باران به هیچ روی حس متصور رمانتیک را بر نمی انگیزد. عبارت «خون»، در شعر سیاب، یادآور واژه «سرخ» شعر الیوت است که به کلیسا اشاره دارد و در شعر سیاب به حکومت‌های استبدادی و سیستم حاکمه عراق اشاره دارد که باران خون راه انداختند. در شعر «جیکور و شهر» نیز این مضمون بسیار پررنگ است. در این شعر سیاب می گوید: «و هیچ چنگی برای برانگیختن زندگی از سنگ وجود ندارد/ اما فقط سنگ است». این بیت سیاب، شباهت شگفت‌انگیزی دارد با این بیت الیوت: «چه ریشه‌هایی چنگ می زنند، چه شاخه‌هایی رشد می کنند/ از این همه سنگ». در هر دو نمونه پیش‌رو، به‌وضوح عدم رشد و رویش را می توان مشاهده کرد. عبارت «اما فقط سنگ است» در شعر هر دو شاعر دقیقاً تکرار شده است.

۳-۲- تأثیرات بیانی (صور خیال)

۳-۲-۱- بازتاب نمادین اسطوره

بهره‌گیری نمادین و سمبولیک از اساطیر همسان، یکی از حوزه‌هایی است که تأثیر نگرش و سبک شعری الیوت بر سیاب را به‌وضوح می توان نشان داد. سیاب متأثر از الیوت، در جای‌جای شعر خویش، از اساطیری بهره می گیرد که به نحوی در اندیشه و نگرش او با اندکی تغییر ماهیت، بومی شده‌اند:

عیناکِ غابتا نخیلِ ساعةِ السحر، / أو شرفتانِ راحِ ینأی عنهما القمرُ. / عیناکِ حین تبسمانِ تورقُ الکرور. / وترقص الأضواء... کالأقمار فی نهرٍ / یرجّه المجذاف وهنأ ساعة السحر / کأنما تنبض فی غوریهما، النجوم...

چشمانت دو نخلستان است در سپیده‌دمان/ یا دو مهتابی که ماه از آن برمی دمَد/ وقتی چشمانت برق می زند، از تاک برگ می روید/ و نورها می رقصند... مثل نقش ماه در آب/ وقتی از تکان پارو به لرزه می افتد/ گویی نبض ستارگان است که در ژرفای آن می تپد.

در شعر فوق سیاب نام ایشتر را مستقیماً ذکر نکرده است. او معشوق خود را توصیف می کند که می تواند زن باشد یا کشورش یا هر دو؛ گرچه منظور او را می توان «مأم وطن» استنباط کرد. همهٔ ویژگی‌های معشوق یا کشور سیاب یا هر دو نشان‌دهندهٔ ویژگی‌های ایشتر، الههٔ باروری است که باروری را در طبیعت به ارمغان می آورد. به‌همین دلیل است که سیاب می گوید: «چشم‌هایت، وقتی می خندند، درختان انگور برگ‌هایی بیرون می آورند». لبخند معشوقش زندگی و باروری را به عراق، موطن سیاب بازمی گرداند، مانند ایشتر که باروری را به طبیعت بازمی گرداند. می توان شباهت معشوق او و الههٔ ایشتر را به‌وضوح در این تصویرپردازی او دید.

در اسطورهٔ تموز، اعتقاد بر این است که خدای باروری سالی یک بار می میرد. هنگامی که او مرده است، محبوبش ناپدید شده و به‌دنبال او می گردد. در غیاب او، زمین بایر و عقیم می شود. هنگامی که عشتار و تموز برمی گردند، زمین حاصلخیز می شود. سیاب در شعر «آهنگ باران»، از مفهوم اسطوره‌ای مرگ و زندگی، رستاخیز و تولد دوباره استفاده کرده است. شعر آهنگ باران، با تأکید بر باروری طبیعت آغاز می شود که در آن «انگورها برگ می گشایند» و نورها می رقصند... مانند ماه‌هایی

که در رودخانه منعکس می‌شوند». صحنه عراق در ابتدای شعر، بارانی است. باین‌حال، این صحنه حاصلخیز و پر بار عراق به سرزمین گرسنگی و فقر تبدیل شده است.

السیاب به اسطوره ابوالهول، نماد مصری، اشاره می‌کند تا فضای مرگ را در خیابان‌ها به تصویر بکشد. در اساطیر کلاسیک، ابوالهول هیولا بر صخره‌ای خارج از شهر تبس نشسته و شهروندانی را که نمی‌توانند معمای آن را حل کنند، می‌کشد. این صخره، یادآور همان صخره شعر الیوت است که مراد از آن کلیسا بود و الیوت با هم‌پیوندی واژه سرخ و صخره در قالب زبان نمادین و سمبولیک از این اسطوره برای نشان‌دادن خونریزی و استبداد کلیسا بهره می‌گیرد. استفاده از چنین افسانه‌ای به السیاب اجازه می‌دهد تا از استبداد سیاسی و فساد مرتبط با زندگی شهری در عراق و به طور ضمنی، جهان عرب، انتقاد کند. کاربرد صخره در شعر السیاب تلمیح است و به ماجرای حضرت موسی اشاره دارد؛ زمانی که خداوند به ندای حضرت موسی پاسخ می‌دهد. موسی از خدا خواست تا او و تشنگانش را با چشمه آب در صحرا از صخره‌ای سیراب کند؛ السیاب با توصیف صخره شهر عقیم و بایر آن را با سرزمین هرز الیوت قیاس می‌کند. اساساً صخره سفت و سنگ است که از آن چیزی رویش نخواهد کرد، همان‌گونه که الیوت معتقد است از آن هیچ رویش و رشدی اتفاق نمی‌افتد.

۳-۲-۲- بازتاب استعاره‌های الیوت در شعر السیاب

یکی از موارد دیگری که تأثیرگذاری تی. اس. الیوت بر سبک شعری شاکر بدر السیاب را به وضوح می‌توان دید، استفاده السیاب از استعارات الیوتی است. این استعارات مخصوص الیوت است و کمتر کسی می‌تواند این چنین استعاره‌های زیبایی بیافریند:

كأنما تنبض في غوريهما، النَّجومُ... / وتغرقان في ضبابٍ من أسيِّ شفيفٍ / كالبحر سرح الیدین فوقه المساء، / دفء الشتاء فيه وارتعاشه الخريف، / والموت، والميلاد، والظلام، والضياء؛ / فتستفيق ملء روعي، رعشه البكاء / ونشوة وحشية تعانق السماء / كنشوة الطفل إذا خاف من القمر! / كأن أقواس السحاب تشرب الغيوم / وقطرة فقطرة تذوب في المطر... / وكركر الأطفال في عرائش المكروم، / ودغدغت صمت العصافير على الشجر / أنشودة المطر... / مطر... / مطر... / مطر... / تتأب المساء، والغيوم ما تزال / تسح ما تسح من دموعها الثقال.

گویی ستاره‌ها در اعماق خود می‌تپند... و در مهی از اندوه شفاف فرومی‌روند/ همچو دریایی که شب روی آن دست می‌کشد/ گرمای زمستان و لرزش پاییز را با خود دارد/ و مرگ، و تولد، و تاریکی، و روشنایی؛ / پس رعشه گریه، اعماق جانم را می‌لرزاند/ و شوری غریب آسمان را دربرمی‌گیرد/ مثل بچه‌ای که از ماه به وحشت افتد./ رنگین‌کمان ابرها را می‌نوشد/ و قطر قطره ذوب می‌شود در باران... / مثل قهقهه پسر بچه‌ها لای چوب بست تاک‌ها/ و مهممه سکوت گنجشک‌ها بر درختان./ سرود باران / باران... / باران... / باران... .

در شعر بالا السیاب از عبارت «گرمای زمستان» استفاده کرده است. چیزی که عجیب است. در بین شاعران استفاده از این تناقض خیلی عجیب و فلسفی می‌نماید. معمولاً گرما را به تابستان نسبت می‌دهند؛ اما در این بیت می‌بینیم که السیاب گرما را با زمستان به کار می‌برد. چرا؟ در جواب باید گفت که آبشخور این تفکر در الیوت است آنجا که در شعر سرزمین بایر می‌گوید (Winter kept us warm) «زمستان گرممان می‌کرد» (Eliot, 2009: 53). الیوت در شعر سرزمین بایر، کاملاً زمستان‌دوست است و در ستیز با بهار است و بهار را خشن‌ترین فصل سال می‌داند (همان). این استعاره در شعر الیوت، پرده از تفکری بر می‌دارد که شاعر خود را در سرزمین بایر گرفتار می‌بیند؛ زیرا مگر ممکن است در سرزمین بایر بهاری باشد؟ آنچه در سرزمین بایر یافت می‌شود مه، اندوه، شب، زمستان، لرزش، مرگ، تاریکی، گریه، رعشه، شوری غریب، وحشت و سکوت گنجشک‌هاست. گویی السیاب مترجم شعر الیوت به زبان عربی است. همان دیدگاه فلسفی زمخت سرزمین بایر را در

جای‌جای شعر السیاب به‌وضوح می‌توان دید. اگر در سرزمین بایر صدای جیرجیرک آرامشی به‌همراه ندارد، در شعر السیاب همهمه سکوت گنجشک‌ها بر درختان حکایت از سکوت ترسناکی دارد. در این شعر، السیاب کاملاً ضد رمانتیک است. ترکیب همهمه سکوت گنجشک‌ها تناقضی دیگر است. همهمه گوشخراش است، اما اکنون سکوت گنجشکان گوشخراش است؛ یعنی اطراف شاعر پُر از سکوت گنجشکان است. شاعر حس می‌کند چیزی از روی زمین رخت بر بسته است؛ یعنی سرزمین وی پر از سکوت گنجشکان است، همانند سرزمین بایر الیوت هیچ آرامشی نیست. سکوت در شعر سرزمین بایر یک موتیف است. «همهمه سکوت گنجشک‌ها، معادل «سکوت یخ‌زده در باغ‌ها» در شعر الیوت است، گویی گنجشکان شعر السیاب در فضای باغ شعر الیوت یخ زده‌اند. در تفسیر سمبلیک شعر فوق، می‌توان گفت گنجشکان نماد مردم و باغ استعاره از جوامعی است که در خمود، جمود و رکود فرورفته‌اند.

این نوع استعاره‌هایی که به سبک الیوت در شعر السیاب نمود یافته، بی‌نظیر است.

۳-۲-۳- بازتاب تشخیص و جان‌بخشی

تشخیص به کلام جان می‌بخشد و آن را زنده می‌کند و موجب پویایی و تحرک بیشتر سخن می‌شود، جان‌بخشیدن به اجزای شب از تشخیص‌های قابل‌توجه اشعار سیاب و الیوت است. جان‌بخشیدن به شب و تاریکی، نشان از غلبه تاریکی بر روشنایی دارد. الیوت و السیاب هر دو سرزمین بایر را مملو از تاریکی می‌بینند. اگر شعر السیاب را مطالعه کنیم، می‌بینیم که وی همانند الیوت به شب جان بخشیده است. در اشعار زیر می‌بینیم که شب در سبک شعری السیاب متأثر از شعر الیوت، به‌وفور با صنعت تشخیص تکرار شده است:

«تتأبى المساء، والغيوم ما تزال / تسح ما تسح من دموعها الثقال. / كأن طفلاً بات يهدى قبل أن ينأم» ارجاع؟

«شب خمیازه می‌کشد اما/ ابرها همچنان اشک‌های سنگین‌شان را فرو می‌بارند/ مثل بچه‌ای که قبل از خواب بهانه مادرش را می‌گیرد».

در این شعر السیاب برای نشان‌دادن غلبه ملموس تاریکی بر روشنایی، شب را با صنعت تشخیص به‌کار برده است؛ همان شیوه‌ای که الیوت نیز در بازنمود اوضاع نابسامان و تیره‌وتار سرزمین بایر از آن بهره گرفته است. در شعر آلفرد جی پروفراک الیوت می‌گوید:

Let us go then, you and I, / When the evening is spread out against the sky / Like a patient etherized upon a table (Eliot, 2009: 3)

«بگذار برویم، من و تو،/ وقتی شب در برابر آسمان پهن دراز کشیده است/ مثل یک بیمار بیهوش روی تخت».

در شعر السیاب شب خمیازه می‌کشد که این امر حاکی از خشم می‌تواند باشد. این خمیازه، خمیازه‌ای از روی خشم و عصبانیت است که ابرها هم از ترس خشم شب، اشک‌های سنگین‌شان را فرومی‌ریزند؛ البته خمیازه‌کشیدن شب، همچنین می‌تواند نشان از بیماری باشد که در این صورت با شعر الیوت مطابقت بیشتری دارد. خمیازه‌کشیدن می‌تواند این نکته را القا کند که همه چیز تاریک و بیمارگون است. تفسیر دیگری که به نوعی جامع دو تفسیر قبلی است و در منظومه فکری و اندیشه دو شاعر، تناسب و قرابت بیشتری دارد؛ اینکه خمیازه‌کشیدن شب را بازنمودی از افسردگی و رخوت بدانیم. افسردگی که ناشی از اوضاع نابسامان جامعه و به تبع آن افسردگی و یأس دو شاعر است. این یأس و افسردگی، منبعث از وضعیت جوامع مدرن امروزی است که در آن نشانی از امید به آینده نیست.

در شعر زیر نیز، السیاب با بهره‌گیری از تشخیص، دقیقاً تصویری که بیانگر وضعیت روحی انسان‌های جوامع مدرن امروزی است، ارائه کرده است:

«اللیل یطبق مرّة اخرى فشربه المدینه / و العابرون إلى القراره مثل أغنيه حزینه / تفتّحت كأزهر الدفلی مصایح الطریق» (السیاب، ۲۰۰۰: ۲۰۲). شب یک بار دیگر بر شهر بال می‌گسترد و شهر آن را به کام می‌کشد/ و رهگذران چونان آوازی غم‌انگیز رو به افول می‌روند/ چراغ‌های راه مانند گل‌های خرزهره پدیدار گشته‌اند (السیاب، ۲۰۰۰: ۲۰۲).

بال گستراندن شب، یادآور شعر الیوت است. الیوت شب را همانند بیمار بیهوشی روی تخت به تصویر می‌کشد که در برابر آسمان بال گسترانده است. السیاب در نتیجه این صنعت تشخیص، این نکته را القا می‌کند که شب یا همان تاریکی بر زندگی انسان‌ها حاکم است که نتیجه آن افول است.

۴- نتیجه

تأثیرات اندیشگانی و تأثیرات بیانی الیوت بر شعر و اندیشه بدر شاکر السیاب شاعر عراقی، محرز و آشکار است. در حوزه تأثیرات اندیشگانی شعر السیاب به پیروی از الیوت رنگ و بوی فلسفه به خود گرفت و همانند شعر الیوت بیانگر یاس و ناامیدی این شاعر عراقی شد. السیاب به پیروی از الیوت برای توصیف یاس و ناامیدی از نبود آب و سرسبزی استفاده کرد و همانند الیوت آب را به‌عنوان یک موتیف به‌کار برد. وی به سرزمین بایر الیوت، اقبال نشان داد و آن را بهترین استعاره برای توصیف سرزمین مادری خویش یافت و از این طریق با بیان غیرمستقیم، زبان به انتقاد خودکامگی، گرسنگی، تشنگی، فشار، خفقان سیاسی در عراق گشود. این شاعر عراقی در اشعار خود مضمون شهر غیرواقعی را برای بغداد به‌کار گرفت که در آن اثری از انسانیت، پاکی و معصومیت نیست. السیاب تحت‌تأثیر الیوت به همبستگی عینی الیوت اقبال نشان داد که مطابق با همبستگی عینی شاعر باید از بیان مستقیم احساسات خودداری کند؛ از این رو سیاب سعی کرد از بیان مستقیم احساسات اجتناب کند. در حوزه تأثیرات بیان یا صور خیال السیاب تحت‌تأثیر الیوت، به‌واسطه بهره‌گیری هنرمندانه از اسطوره تموز و ایشتر، به مسببین سرزمین بایر عرب حمله کرد؛ درست همانند الیوت که از مسببین سرزمین بایر غربی پس از جنگ جهانی اول انتقاد کرد. السیاب همانند الیوت از اسطوره استفاده کرد و به اسطوره ابوالهول، نماد مصری، اشاره کرد تا فضای مرگ را به تصویر بکشد. استفاده از اسطوره به السیاب اجازه داد تا از استبداد سیاسی و فساد مرتبط با زندگی شهری در عراق و به‌طور ضمنی، جهان عرب انتقاد کند. السیاب تحت‌تأثیر الیوت از استعارات الیوتی استفاده می‌کند و برای نشان‌دادن غلبه تاریکی بر روشنایی، شب را با صنعت تشخیص به‌کار برده است؛ همان روشی که الیوت نیز در انعکاس اوضاع نابسامان و تیره‌وتار سرزمین بایر از آن بهره گرفته است. در شعر هر دو شاعر، سنگ نماد سفتی، سختی، عدم‌رویش و عدم‌انعطاف است. هر دو شاعر صخره سرخ را نماد دیکتاتوری به‌کار می‌برند. هرچند السیاب از الیوت تأثیر پذیرفته است، شعر و اندیشه وی مخصوص خود اوست و این تأثیر به هیچ روی نشان‌دهنده وامداری صددرصد وی از الیوت نیست و وی با استفاده از ذوق و اندیشه خویش اشعاری را سروده است که در نوع خود بی‌نظیر هستند. تأثیر الیوت در همین چند شعر از هزاران شعر السیاب است که بررسی کردیم و دیوان وی زاده تخیل خود السیاب است.

۵- منابع

- اصغری، محمدجعفر؛ گنجی، نرگس. (۱۳۹۱). «تجلیات الانتظار فی قصیدتی أنشوده المطر و داروگ»، *لسان مبین*، دوره چهارم، شماره ۱۰، صص ۲۱-۳۷.
- حیدری، محمود؛ خرّمیان، أم البنی. (۱۳۹۵). «شهر و روستا در شعر نیما یوشیج و بدر شاکر السیاب». *پژوهشنامه ادب غنایی*، دوره چهاردهم، شماره ۲۷، صص ۸۵-۱۰۰.
- حیدریان شهری، احمدرضا. (۱۳۹۲). «رویکردی تطبیقی به بینش فرجام‌شناسانه شعر بدر شاکر السیاب و فروغ فرخزاد»، *زبان و ادبیات عربی*، دوره پنجم، شماره ۸، صص ۵۹-۸۳.

رجایی، نجمه. (۱۳۸۸). *اسطوره‌های رهایی: تحلیل روان‌شناسانه اسطوره در شعر عربی معاصر*. مشهد: انتشارات دانشگاه مشهد.

روزبه، روح‌اله؛ انوشیروانی، علیرضا. (۱۳۹۲). «تأثیرگذاری حافظ بر ملک‌الشعرای انگلیس آلفرد لرد تنسن»، *پژوهشنامه ادب غنایی*، دوره یازدهم، شماره ۲۱، صص ۱۴۳-۱۶۳.

السیاب، بدر شاکر. (۲۰۰۰) *الادیوان*، بیروت: دار العوده.

السیاب، بدر شاکر. (۲۰۰۵). *الأعمال الشعرية الكاملة*، ج ۲، بیروت، دارالعوده.

عرفات الضاوی، احمد. (۱۳۸۴). *کارکرد سنت در شعر معاصر عرب*، ترجمه سید حسین سیدی، مشهد: انتشارات دانشگاه فردوسی.

علاق، فاتح. (۱۳۸۸). *مفهوم شعر (از دیدگاه شاعران پیشگام عرب)*، ترجمه سید حسین سیدی. مشهد: انتشارات دانشگاه فردوسی.

معروف، یحیی؛ ویسی، روشنک. (۱۳۹۱). «بررسی تطبیقی مفهوم نمادین باران در شعر سیاب و اخوان ثالث»، *ادبیات تطبیقی*، دوره چهارم، شماره ۷، صص ۱۷۵-۱۹۳.

موسوی، سید اصغر؛ سیدی، سید حسین. (۱۳۹۷). «تصویر رمانتیک در شعر حسین منزوی و بدر شاکر السیاب»، *ادبیات تطبیقی*، دوره دهم، شماره ۱۸، صص ۲۲۳-۲۴۳.

- Abrams, M. H. (2005). *A Glossary of Literary Terms*. Boston: Thomson, Wadsworth publication.
- Alonso, L. P. (2021). "T. S. Eliot and the Question of the Will in The Waste Land". *Interdisciplinary Literary Studies*, Vol. 23, Issue 1, 149–167, <https://doi.org/10.5325/intelitestud.23.1.0149>
- Cargill, O. (1969). "Death in a Handful of Dust", *Criticism*, Vol. 11, Issue 3, pp. 275-296.
- Eliot, T. S. (2009). *Collected Poems 1909-1962*. New York, Faber & Faber Publication.
- Frenz, H. (1969). *Nobel Lectures, Literature 1901–1967*. Amsterdam: Elsevier Publishing Company.
- Galand, R. (1950), "T. S. Eliot and the Impact of Baudelaire". *Yale French Studies*, 6, 27–34, <https://doi.org/10.2307/2929192>
- Gohar, S. M. (2007). "Toward a Dialogue with the West: The use of Eliot's Modernism in Al-Sayyab's City Poetry". *Comparative Civilizations Review*, Issue 56, 5.
- Guillen, C. (1971). "*The Aesthetics of Literary Influence*" in *Literature as System: Essays Toward the Theory of Literary History*. Princeton University Press.
- Jawad, A. S., & Abd al-Sattār, J. (2014). *T. S. Eliot in Baghdad: A Study in Eliot's Influence on the Iraqi and Arab Free Verse Movement*. Edwin Mellen Press.
- Llorens-Cubedo, D. (2019), "T. S. Eliot in the Art of R. B. Kitaj: Anatomy of an Influence". *Atlantis*, Vol. 41, Issue 2, 123–142. <https://www.jstor.org/stable/26867633>.
- Mitchell, G. (1986). "T. S. Eliot's 'The Waste Land': Death Fear, Apathy, and Dehumanization". *American Imago*, vol. 43, Issue 1, The Johns Hopkins University Press, pp. 23–33. <http://www.jstor.org/stable/26303864>.
- Sanna, E. (2003). "*Biography of T. S. Eliot*" In Bloom, Harold (ed.). *T.S. Eliot. Bloom's Biocritiques*. Broomall: Chelsea House Publishing.
- Semaan Khalil. I. H. (1969). "T. S. Eliot's Influence on Arabic Poetry and Theater". *Comparative Literature Studies*, Vol. 6, Issue 4, 472–489. <http://www.jstor.org/stable/40467991>